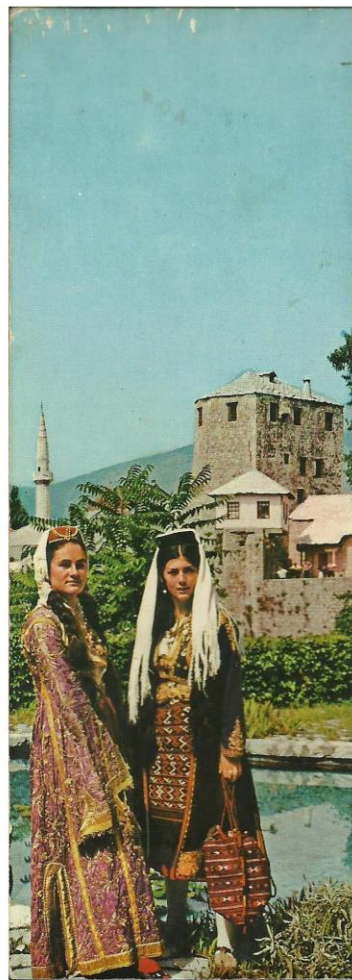
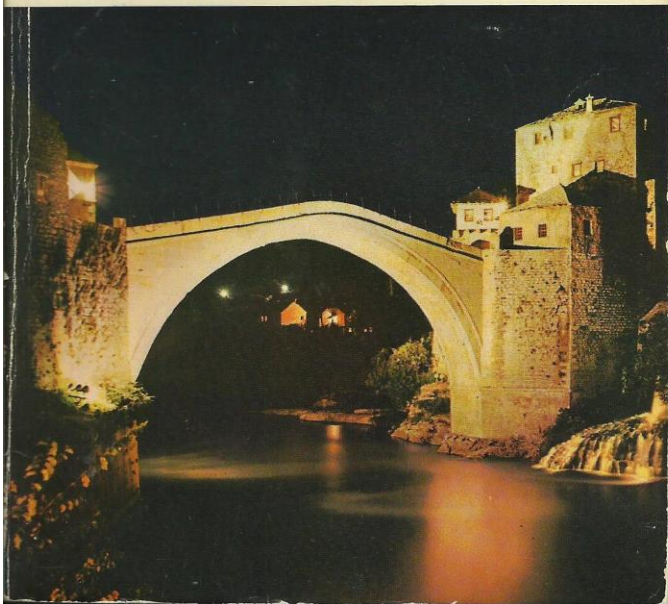


MOSTAR

I OKOLICA

52 SLIKE U BOJI



MOSTAR

I OKOLICA

BIBLIOTEKA: »MALE TURISTIČKE MONOGRAFIJE«
Broj 9

Uredništvo:

Anuška Novaković
Mato Njavro
Rina Tropan
Katarina Milanović
Jure Amižić
Vlasta Matijević
Ana Ivelja
Mato Novaković
Iva Aranjoš
Tvrтко Šulentić
Nedjeljko Andrić
Mirko Rebac-Đuka
Ante Vlašić

Korektor:

Ana Ivelja

Za izdavača:

direktor Anuška Novaković

TIBOR VRANČIĆ

**MOSTAR
I OKOLICA**

Tekst:

Dejan Čupina

Snimatelji:

Milan Babić
Sulejman Balić
Ilijas Bešić
Antun Tasovac

Likovna oprema:

Pero Krilanović

Copyright by »Turistkomerc«
Sva prava pridržana

Izdavač:

»Turistkomerc«, Zagreb, Ilica 26/1
Zagreb, 1974

Lepote! Uz reku, kao labud beo,
Leži Mostar i pun sunca, adidarâ,
Sav trepti, i stremlji s kopljima munara,
Kao da bi nebu poleteti hteo.

— . — . —

. Rijeka čista,
Prepuna smaragda, putuje i blista,
I red bliskih kuća u njoj se ogleda.

— . — . —

Uz Neretvu, dole, behar se razgrozdo;
Pun fenjera stari Mostar žmiri ozdo,
Spava. Mesečine pokrilo ga platno.

Aleksa Šantić

Ima na svijetu mnogo gradova koji su po nečemu čuveni. Savremeni turisti, ti neumorni tragači i poklonici prirodnih ljepota i kulturno-istorijskih znamenitosti otiskuju se svake godine sve dalje u svijet da bi našli ono čega nema u ostalim gradovima, da bi otkrili ljepote i sačuvali ih u uspomeni.

Mostar je jedan od takvih gradova: po mnogočemu jedinstven i neponovljiv. U njegovoj se arhitekturi možda više nego drugdje sukobljavaju orijentalni uticaji sa zapadnjačkim, a u novije vrijeme ističe se savremena arhitektura. Posebno obilježje daje mu Stari most preko Neretve i Partizansko spomen-groblje. Kao što Pariz ne bi bio Pariz bez Sene, Lenjingrad bez Neve ili Beč bez Dunava, tako i Mostar ne bi bio ono što jest kad ne bi imao Neretve. Ona dolazi sa sjevera u grad, razdvaja ga zelenilom svojih voda, a spaja mostovima. Neretva je planinska rijeka, koja ima jedan od najljepših kanjona u Evropi, pa ima mjesta gdje se obalama visokim 1000 i više metara usjekla između dvije planine: uska, duboka, bistra i raskošne boje — od svjetlozelene do tamnoplave.

Neretva je divlja sve do nadomak Mostara, a onda joj tok postaje mirniji, a kamene obale visoke su joj jedva 5—6 metara. U samom gradu opet je kanjonska, a što se više odmiče od Mostara i približava moru, sve je sporija, šira i nižih obala. Pred samim ušćem još je uvijek bistra, sve dok se ne spoji, ne izgubi u ogromnim plavim prostranstvima Jadranskog mora. Eto, zašto Neretva magnetskom snagom privlači ljudsko oko, zašto je Stari most vječno mlad u svojoj bjelini i velikom luku, i čitav grad blještav od one samo njemu svojstvene svjetlosti. Koliko se ta svjetlost nameće čovjeku kao prvi i stalni utisak o Mostaru, svjedoče riječi našeg velikog književnika, nobelovca Ive Andrića: »Po toj svjetlosti ja se najbolje sjećam Mostara«. U Mostaru su se u mnogočemu sudarili svjetovi i razna vremena. Svako je vrijeme dobilo svoje mjesto i svoj izraz. I mada

zvuci paradoksalno, u Mostaru pomirljivo žive te nespojivosti. Mostar je oduvijek privlačio turiste, slikare i pjesnike: jedne da ga se nagledaju, druge da ga ovjekovječe, a treće da ga opjevaju.

Kad ga turista napušta, ostavlja ga sa željom da ga uskoro opet vidi i uvijek mu se vraća, jer je Mostar veoma originalan i neponovljiv. On je sav svoj i samo sebi sličan, a takvi gradovi ostavljaju na ljude neizbrisiv utisak.

KLIMA I GEOGRAFSKI POLOŽAJ

Mostar leži na obalama Neretve. Desna obala mnogo je prostranija, ravnija i pitomija, pa je i dio grada na toj obali veći. Nad lijevu obalu nadvili su se južni ogranci Prenja i zapadni obronci Veleža i zbog toga je ta obala prostorno mnogo manja, a dio grada na njoj strmiji, bjelji i uži. U samom centru grada, u neposrednoj blizini Starog mosta, Neretva prima svoju desnu pritoku, rječicu Radobolju.

Grad se nalazi između 43,21° sjeverne geografske širine i 17,49° istočne geografske dužine.

Mostar ima mediteransku klimu sa dugim i toplim ljetima i blagim zimama. Snijeg je prava rijetkost za Mostar. Ali samo za grad. Vrhovi planine Velež bijele se i u julu. Živa se rijetko spusti ispod nule. A kad ponekad i zaleprša snijeg nad gradom, to ga s planina donesu vjetrovi i kratka je vijeka. Jedan meteorološki podatak najrječitije govori o mostarskoj klimi: prosječna godišnja temperatura iznosi 15°C, dok je ljetna temperatura 24,3°C, a zimska 6,1°.

Sa ovako idealnim klimatskim uslovima Mostar skoro da i nema mrtve turističke sezone, pa je zato pristupačan turistima u svakom godišnjem dobu. Blagotvoran uticaj mora osjeća se od ušća Neretve, pa čak i nešto sjevernije od Mostara. Tako su stvoreni izvanredni klimatski uslovi za gajenje južnih kultura, po čemu su Mostar a i cijela južna Hercegovina nadaleko poznati. U Mostaru i okolini zastupljene su gotovo sve vrste južnog voća, a susrećemo i ostalo mediteransko raslinje. Okolina grada naročito je bogata groždem, trešnjama, breskvama i izvanredno kvalitetnim smokvama, a zbog veoma povoljnih klimatskih uslova voće u ovom kraju mnogo prije sazrijeva negli

u drugim dijelovima zemlje. Zahvaljujući podneblju čitava južna Hercegovina poznata je u svijetu po visokokvalitetnom duhanu i čuvenim vinima: blatinom i žilavkom.

LOV I RIBOLOV

Lov

Planinski predjeli u bližoj i daljoj okolini Mostara sa šumama i mnoštvom bistrh planinskih rječica idealno su područje za lov i ribolov. Širi region Mostara ima 447.546 ha lovne površine. Na tom području žive divokoze, srndaći, medvjedi, tetriljebi, divlje svinje, zečevi, jarebice kamenjarka i poljke, golubovi, a na prolazu su grlice, prepelice, šljuke i močvarke. Ova raznovrsnost divljači omogućava dugu lovnu sezonu koja traje od juna do januara.

Lovišta visoke divljači i dijelom niske obuhvataju područje planina Prenja, Čvrnsnice, Veleža, Crne gore, i Čabulje. Područje Prenja i Čvrnsnice, gdje žive divokoze, srndaći, tetriljebi i medvjedi, čini jednu cjelinu, a prilazi mu se od Mostara, Jablanice i Konjica. U lovištu su izgrađeni lovno-tehnički objekti, a izgrađene su lovačke kuće i kolibe na Borcima, Divoj Grabovici, Tisama, Plasi, Muharnici, Glogovu, Vidinim Grudama, Crnom Polju, Crnoj Kosi, Sćitu i Ruištima. Lovište Velež i Crna gora, gdje žive divokoze, srndaći i medvjedi, pristupačno je od Mostara i Nevesinja. Sve ostale površine čine lovišta niske divljači, i to: zeca, jarebice, močvarice, šljuke, grlice, prepelice i goluba. Najznačajnije površine gdje se nalaze jarebice i zečevi jesu: Podveležje, Dubrave i Žegulja. Sva ova lovišta pristupačna su sa javnih puteva, a smještaj za lovce obezbjeđen je u Mostaru, Buni, Stocu i Nevesinju. Lov na močvarice najinteresantniji je u nadaleko poznatom lovištu Hutovo blato.

Ribolov

Razgranata mreža uglavnom planinskih vodotoka pruža izvanredne mogućnosti za sportski ribolov. Tu je sliv rijeke Neretve sa akumulacijama Jablanicom i Ramom te Boračkim jezerom. Rijeke Neretva duga je 235 km. Desne pritoke su joj: Ljuta, Rakit-

nica, Rama sa akumulacijom, Doljanka, Grabovka, Drežanjska, Radobolja, Jasenica i Trebižat, a lijeve su joj pritoke: Bijela, Buna sa Bunicom i Bregava. Ukupna vodena površina iznosi 5.500 ha.

Vodotoci su uglavnom nastanjeni autohtonim salmonidnim vrstama, a to su: potočna pastrmka, mekousna pastrmka, jezerska pastrmka, glavatica, zubatak, lipljan, a u posljednje vrijeme i kalifornijska pastrmka.

Dozvole za ribolov i lov izdaje Udruženje ribolovaca, odnosno lovaca, preko hotela. Za vodiča ili kompletan aranžman treba se obratiti na Turist biro Hotelskog preduzeća »Neretva« (tel. 24-675 i 22-690) ili »Putnik« (tel. 21-429 i 21-596).

ISTORIJA MOSTARA

Iako je star preko pet vijekova, tačnije 533 godine, Mostar je relativno mlad grad Hercegovine. Mnoga hercegovačka mješta znatno su starija od njega, mada je Mostar već odavno najveći hercegovački grad, koji predstavlja centar i materijalne i duhovne kulture ove regije. Trebinje, Blagaj, Buna i Počitelj, pa i Nevesinje, Gacko, Bileća i Konjic znatno su starija naselja od Mostara.

Tragovi rimskih naselja — najstariji spomenici

Da je dolina Neretve, naročito njen donji tok, bila naseljena od davnina, nesumnjivo govore praistorijski rimski tragovi, kojih ima dosta u neposrednoj blizini Mostara. Rimski naselja Cim i Vukodol koja se nalaze na desnoj strani rijeke i danas, kada se Mostar prostorno razvio, predstavljaju periferiju grada.

Na desnoj obali Neretve, južno od Mostara, nađeni su u Bačevićima praistorijski rimski tragovi, a na obali rječice Jasenice nađeni su ostaci starog rimskog naselja (zidine i sarkofazi). Na Mugoši, u Gnojnicama, i u okolini Bune, u Malom Polju, Kosoru i drugim selima takođe su nađeni rimski tragovi.

Najviše i najljepših fragmenata pronađeno je sjeverno od Mostara, na lijevoj obali rijeke. Sa sigurnošću se zna da je

u selu Potocima postojala veća rimska naseobina, a tragova iz tog vremena ima i u selima Željuši i Vrapčićima.

Na mjestu gdje izvire rijeka Buna (to je zapravo ponornica Zalomka, koja ponire kod Nevesinja) razvila se rimska naseobina Bona, koja je u slavensko doba prerasla u grad Blagaj. On se najprije spominje već u X vijeku, a pet vijekova kasnije Blagaj će postati najznačajniji grad Hercegovine i sjedište Herceg Stjepana Vukčića, po kojemu je Hercegovina dobila ime. I danas iznad samog vrela Bune postoje zidine staroga grada Hercega Stjepana. Stari grad je dobro odolio vremenu i pristupačan je turistima, a nalazi se u neposrednoj blizini Blagaja.

Ime i razvoj grada

Mostar se prvi put spominje 1440. godine i on će od tada brzo preuzimati primat od Blagaja, dotadanjeg glavnog grada Hercegovine i dva puta starijega naselja po postanku.

Kad su Turci 1468. godine osvojili Blagaj, sasvim je sigurno da je bio osvojen i Mostar, koji je sredinom XV vijeka imao svega 19 kuća. Osnovao ga je Gost Radivoj, jedan od velikaša Hercega Stjepana.

Sve do turskog osvajanja Mostar je bio veoma malo naselje koje je živjelo u sjeni moćnoga i razvijenog Blagaja. Još prije turskog osvajanja neki Dubrovčani pišu 1452. god. da se sin Hercega Stjepana, Vladislav, odmetnuo od oca i zauzeo pored Blagaja i dvije kule na mostu preko Neretve. Nema sumnje da se to odnosi na Mostar. U tim kulama bili su nastanjeni mostari, koji su čuvali most i upravo po njima je naselje dobilo ime Mostar, a njegovi žitelji zvali su se Mostari, kako navodi ruski konzul Gilferding.

Spomenuti most nema nikakve veze sa sadašnjim mostom, mada je taj most bio na istom mjestu gdje i današnji, ali je bio drven i visio je na lancima. Taj most nije zadovoljavao potrebe turske vojske, trgovaca, a ni stanovništva. Mostar se poslije smrti Hercega Stjepana neobično brzo razvija, a i Inače je njegova geografska lokacija mnogo povoljnija od Blagaja.

Blagaj je, naime, desetak kilometara udaljen od Neretve, koja je predstavljala najznačajniju komunikaciju Hercegovine.

Most — spona između Istoka i Zapada

Stari drveni most spajao je dva dijela Hercegovine, pa Mostar nije imao samo veliki strateški već i trgovački značaj. Tako je na neki način Mostar postao raskršće puteva koji vežu more sa zaleđem, odnosno jug sa sjeverom, a postojanjem mosta povezani su i istočni sa zapadnim krajevima. Odatle je i proistekla životna potreba da se onaj stari i nesigurni drveni most na lancima što prije zamijeni novim mostom koji bi zadovoljio raznovrsne potrebe. Tako je 1557. godine počela gradnja novog mosta i trajala je punih devet godina. Most predstavlja remek-djelo neimara Hajrudina, učenika poznatog graditelja Sinana. Na kamenoj ploči mosta ispisana je godina završetka — 944. po turskom, odnosno 1566. po našem računanju vremena.

Nije teško pretpostaviti kakva je bila građevinska sposobnost Hajrudinova koji je u ono daleko vrijeme uspio da izgradi ovaj nadaleko čuveni most. On i danas, iako star više od 4 vijeka, predstavlja divan primjer građevinarske vještine. Most ne samo da je bio veoma funkcionalan, već i estetski predstavlja imponzantnu građevinu. Visok i bijel, vitkih lukova, on ostavlja utisak kao da je sav istesan od jednog jedinog ogromnog kamena. Širok je oko 4,5 metra, visok oko 20 m (zavisno od vodostaja Neretve), a njegov kameni luk dug je nešto manje od 30 m. Kameni blokovi međusobno su povezani željeznim sponama koje su opet zalivene olovom.

Legenda kaže da njegov graditelj Hajrudin nije imao hrabrosti da prisustvuje skidanju skela kad je most bio završen, već je pobjegao iz Mostara dok je taj posao bio obavljen. Uzbuđen i nestrpljiv graditelj je čekajući glasonošu izdubio rupu u kamenu. Jedinствен po formi i velikoj graditeljevoj vještini Stari most je od prvog dana svoga postojanja bio i ostao nadaleko čuvena i neprevaziđena ljepota grada. Zar je onda čudno što putnici i umjetnici, putopisci i savremeni turisti ostaju fascinirani njegovom ljepotom. Možda malo i pretjerano, ali ponesen snažnim utiskom što je na njega ostavio Stari most, turski putopisac Evlija Čelebija, koji je 60-tih godina XVII vijeka posjetio Mostar, kaže: »Ja, mali rob i najmanji prošao i obišao sam do sada šesnaest carevina, ali ovako visoke čuprije ne vidjeh«.

Koju godinu prije Čelebije Mostar je posjetio i neki Francuz Pule. I na njega je Stari most ostavio snažan utisak, pa on kaže da je Stari most veličanstveniji i od čuvenog mosta Rialto u Veneciji. I poslije toliko vjekova ova majstorski i umjetnički izvedena građevina ostavlja neizbrisiv trag u sjećanju svih ljudi koji ga vide. Pjesnici su pjevali o njemu, slikari ga prenosili na svoja platna, a građevinari se i danas dive genijalnom graditelju Hajrudinu. U ono daleko vrijeme i sa onako skromnim mogućnostima stvoriti takvo djelo zaista predstavlja vrhunac graditeljskih sposobnosti.

Aldo Raimondi, Rimljanin, čuveni savremeni akvarelista dobio je 1972. godine u Milanu i međunarodnu nagradu za akvarel »Most u Mostaru«.

Sa obje strane Starog mosta i danas se nalaze kule, kao dva velika, visoka štita. U njima je bila smještena posada od 160 ljudi koji su danonočno čuvali most. U neposrednoj blizini je i nikao grad. Stiješnjen brdima koja ga sa istočne i naročito sa jugozapadne strane pritišću i onemogućavaju da se tu širi, Mostar se morao razvijati na obalama Neretve u pravcu sjever — jug. Grad je i danas takav, izdužen i ostavlja utisak nepravilne elipse.

Izgradnja za vrijeme turske uprave

S obzirom na veoma važan vojni i trgovački položaj, grad se brzo razvijao i već početkom XVII vijeka predstavlja naselje sa oko 1000 kuća.

Kako je u tursko vrijeme u Mostaru bio uglavnom muslimanski živalj, to se sa porastom broja stanovnika povećavao i broj muslimanskih bogomolja-džamija. Bilo ih je mnogo i različitih po veličini i ljepoti. Neke nisu odoljele vremenu, a druge su u II svjetskom ratu porušene. Putopisac XVII vijeka Evlija Čelebija navodi da je prva mostarska džamija podignuta prije Starog mosta, već 1473. godine, a 1557. godine, kada je počela izgradnja mosta, Karadozbeğ je podigao najljepšu i do danas dobro očuvanu — Karadozbeğovu džamiju. Uz džamiju Karadozbeğ je izgradio šadrvan i medresu (vjersku školu).

Sjeverno od Starog mosta, na trgu, podigao je Sinan džamiju i hamam (kupatilo), ali su, na žalost, oba objekta porušena.

Neposredno uz Stari most, na lijevoj obali, podigao je i Čejvan Čehaja džamiju interesantnu po izgledu, a na drugoj obali je izgradio Krivu čupriju, kojom je premostio Neretvinu pritoku Radobolju, a podigao je i hamam. Tako je Mostar već u XVI vijeku imao dva javna kupatila, jedno na lijevoj, drugo na desnoj obali Neretve. Hamame su posjećivale i žene, bez obzira na vjersku pripadnost, i to je bilo skoro jedino mjesto njihova izlaska i kontakta sa svijetom.

Vučijakovići su sagradili lijepu džamiju u blizini Starog mosta, dok je poznati hroničar Roznamedžija podigao takođe džamiju blizu spomenute Karađozbegove.

Roznamedžija je 60-tih godina XVII vijeka cijevima sproveo vodu iznad Starog mosta i tako je zahvaljujući ovom dobrotvoru Mostar dobio prvi vodovod.

Teški udesi i ponovno oživljavanje grada. Razvoj zanatstva i trgovine.

U XVI i XVII vijeku grad je doživio nekoliko teških nesreća. Sredinom XVI vijeka jak zemljotres uzdrmao je grad, a u dva maha je u istom vijeku harala i kuga. Tragedija je ostala sačuvana u pjesmi: »Po Mostaru kuga pomorila, pomorila i mlado i staro« (Erlangenski rukopis). Ipak je najviše ljudskih života pokosila treća po redu, a i najteža kuga. »30-tih godina XVIII vijeka nemilosrdno je harala ova opaka bolest odnoseći dnevno i po 300 ljudskih života«. (Lašvanin)

No, ni elementarne nepogode, ni ratovi, ni epidemije nisu uspjele da »pomore i mlado i staro«, kako je nemoćni i preplašeni narod hiperbolišući u pjesmi kazao.

Život je tekao svojim tokovima i grad se i dalje materijalno i duhovno razvijao.

Za privredni razvoj grada u XVI vijeku karakterističan je razvoj zanatstva, po čemu je Mostar u to vrijeme postao čuven. Dio starog grada sa lijeve strane rijeke, uz samu obalu do mosta, i danas se zove Kujundžiluk, po majstorima kujundžijama koji su tu nekada imali svoje radionice.

Pored kujundžija treba spomenuti i terzije (krojače), a naročito kožare. I do danas su ostali sačuvani dijelovi Tabhane (kožare), koja se nalazi na desnoj strani iznad samog ušća Radobolje u Neretvu. Tabaci (kožari) veoma su umješno prerađivali kožu, po čemu su bili svuda poznati. Imali su naročito dobro organizovanu esnafsku organizaciju. Tabaci su izgradili i svojoj džamiju na jednom rukavcu Radobolje.

Mostar nije mijenjao gospodare i sve do 1878. godine bio je pod turskom vlašću. Često mu je prijetila opasnost sa juga i zapada od Mlečana, ali se grad uvijek uspijevao odbraniti. Za vrijeme Kandijskog rata (1652. godine) Mlečani su prodrli sa juga i usput sve pokorili, ali su tek na domaku Mostara potučeni. Pobjedu su Mostarci platili skupom cijenom — 400 mrtvih. Godine 1687. napao je grad Stojan Janković, popalio je neke četvrti grada, ali nije uspio da prijeđe preko Starog mosta. U narodu se spominje da je ovaj poznati junak sagradio na obroncima Huma jednu kulu, ali to nije istorijski utvrđeno.

Slabljenje turske vlasti

Viševjekovna turska vlast počinje da slabi, naročito poslije poraza pod Bečom 1683. godine. Bune su sve češće. U Lašvaninovoj hronici spominje se buna 1748. kao reakcija na visoke namete.

Iako se mostarski hrišćani spominju još sredinom XVII vijeka, sve do XIX vijeka oni nemaju svoje bogomolje, što je shvatljivo s obzirom na tursku okupaciju. Tek 1833. godine pravoslavci su dobili odobrenje za gradnju crkve, koja je sačuvana do danas. Izgrađena je jednim dijelom pod zemljom da ne bi bila vidljiva iz grada. Iako je arhitektonski beznačajna, ona je poznata po starim ikonama. Nešto kasnije (1866. godine) i katolici dobijaju svoju bogomolju. S obzirom na opštu političku situaciju, hrišćani dolaze u povoljniji položaj. Tako je sultan Abdul Aziz udovoljio zahtjevu pravoslavaca, odredio je mjesto i dao prilog za gradnju nove crkve. Izgradnja je trajala 10 godina, a crkva je završena 1873. godine. Sagrađena na istaknutom mjestu ona po veličini i ljepoti predstavlja najljepšu pravoslavnu bogomolju u Bosni i Hercegovini.

Dugi niz godina postojale su samo islamske vjerske škole, a tek u XIX vijeku i pravoslavci otvaraju osnovnu školu koju pohađaju i katolici.

Don Frano Miličević otvorio je 1872. godine štampariju u Mostaru, u kojoj su pored vjerskih štampane i svjetovne knjige. Turci su štampali novine »Neretva« na arapskom i našem jeziku.

Hercegovački ustanak

Teške ekonomske i socijalne prilike za vrijeme turske vladavine pred kraj XVIII vijeka uslovile su negodovanje Hercegovaca i organizirani otpor. Kada su Turci silom pokušali da od seljaka pokupe razne namete, u čemu nisu uspjeli zbog slabe ljetine, primijenili su razne zulume. To je dovelo do pobune naroda, naročito u Nevesinju kod Mostara. Uskoro su bili protjerani predstavnici turske vlasti iz istočne Hercegovine. Ustanak se ubrzo proširio na čitavu Hercegovinu, a imao je odraz na ostale krajeve naše zemlje. Svi naši narodi podržali su borbu hercegovačkih ustanika protiv Turaka, a Crna Gora i Srbija objavile su 1876. godine rat Turskoj. Nakon godinu dana sklopljen je mir. Berlinskim kongresom 1878. godine Bosna i Hercegovina su okupirane od strane Austro-ugarske.

Period austro-ugarske okupacije

Austro-ugarskom okupacijom 1878. godine Mostar je počeo da se kulturno i privredno razvija u evropskom smislu riječi. Nova željeznička pruga povezuje Mostar sa Dubrovnikom s juga i Sarajevom sa sjevera.

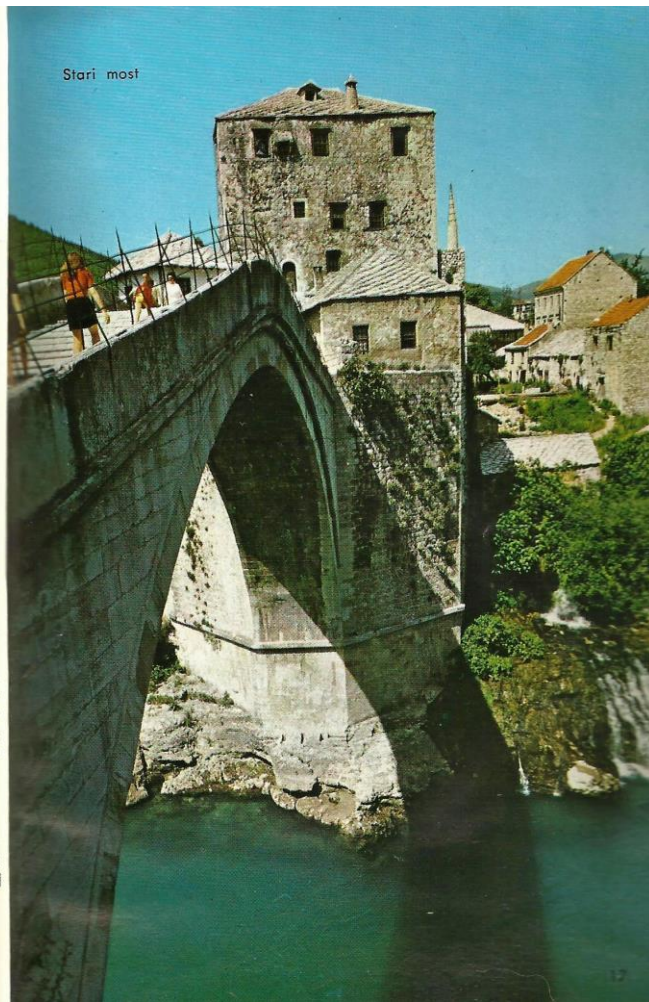
Podiže se Fabrika duhana, Gradsko kupatilo, otvara se Rudnik mrkog uglja i Hotel »Neretva«.

Otvorene su još tri štamparije, osnivaju se kulturno-umjetnička društva, a izlazilo je 8 raznih novina i 3 književna časopisa. 1896. godine počinje da izlazi čuvena mostarska »Zora«, književni časopis po kojem se Mostar proćuo i postao književni centar. Tako se Mostar brzo razvijao u materijalnom i duhovnom pogledu, sve do početka I svjetskog rata.

Mostar između dva rata

Taj rat je teškim bremenom pritisnuo grad; kao da su tokovi njegovog života presahli. Njegovi su žitelji gladovali i stoički

Stari most

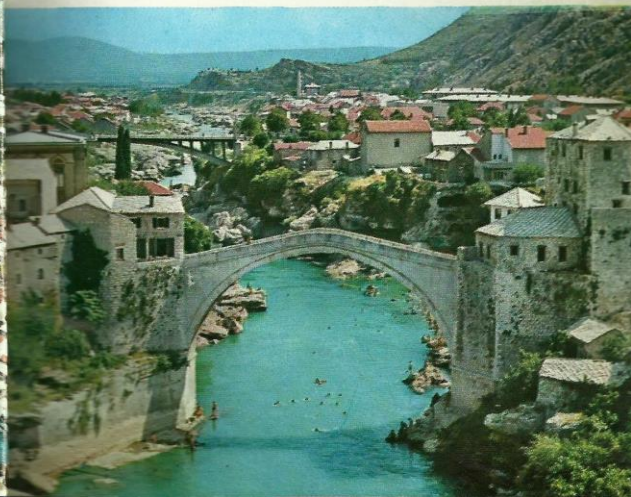


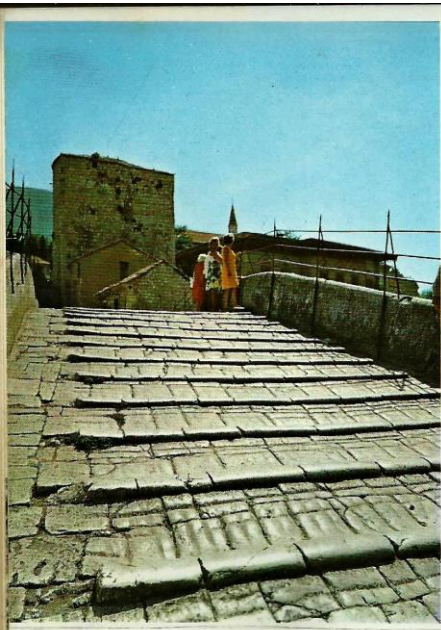
Panorama



Februar u Mostaru

Panorama Starog grada

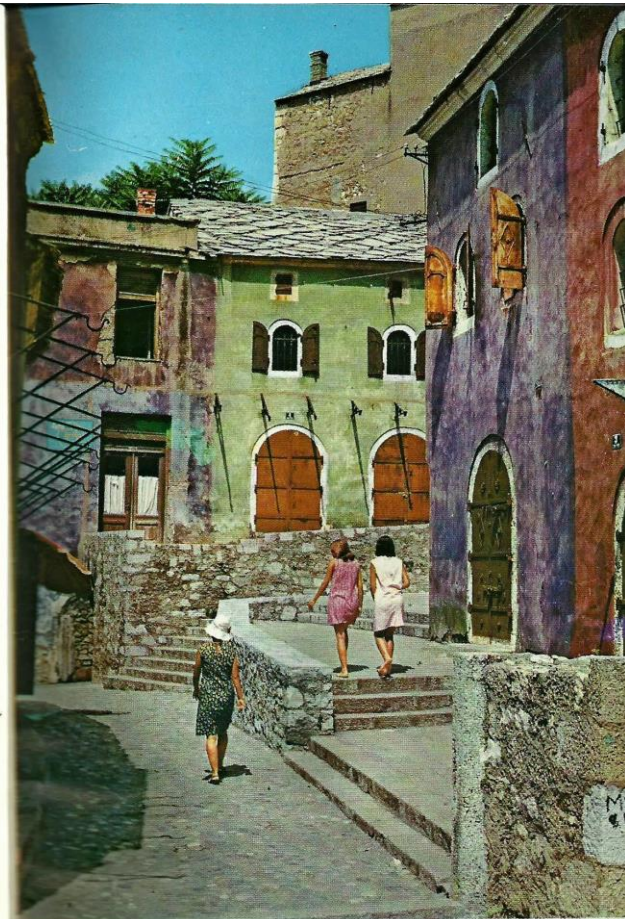




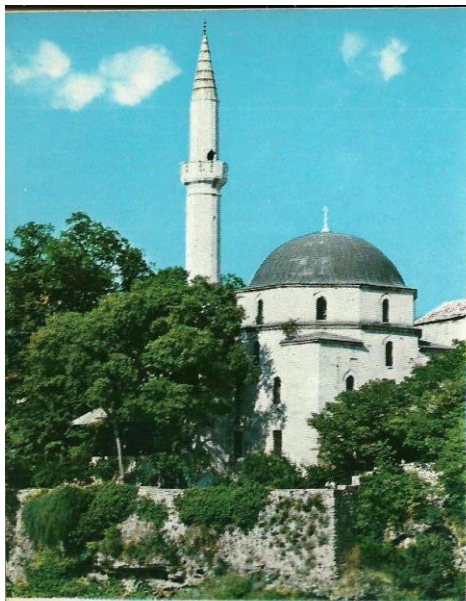
Detalj Starog mosta



Kafana Ćardak



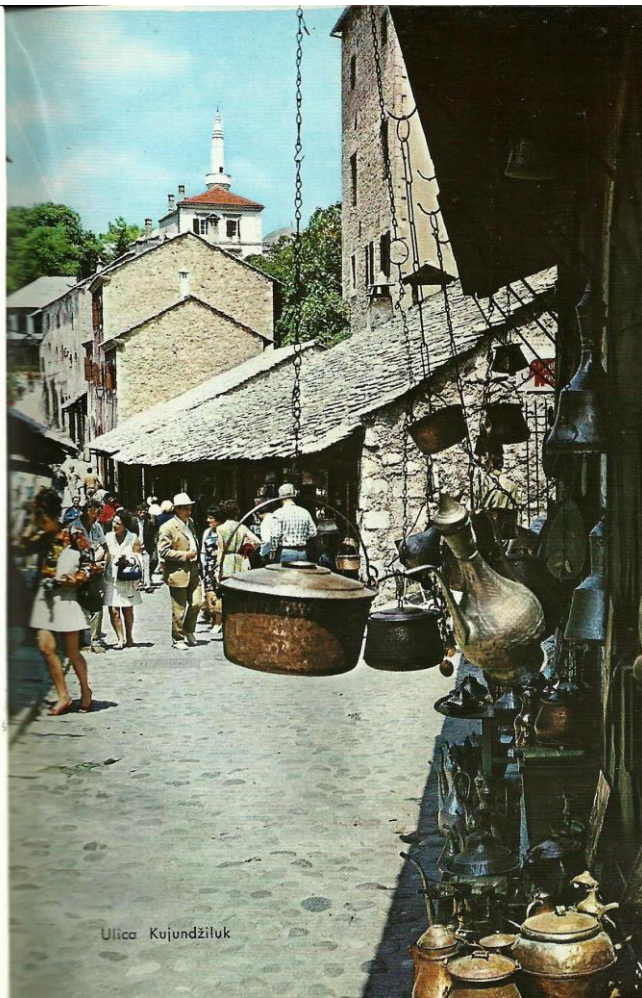
Detalj Kujundžiluka



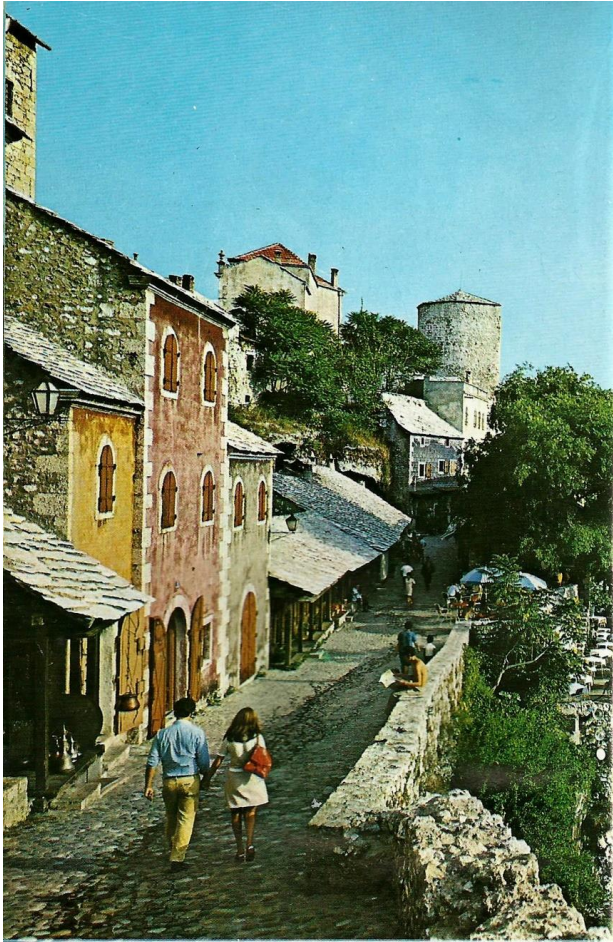
Koski Mehmed-
pašina džamija

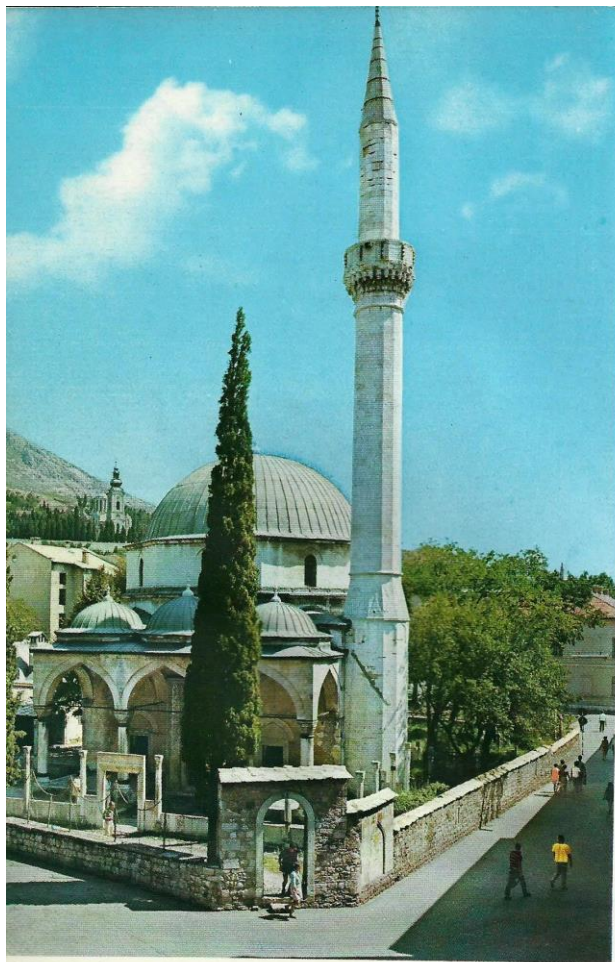


Sadrvan u Koski
Mehmed-pašinoj
džamiji



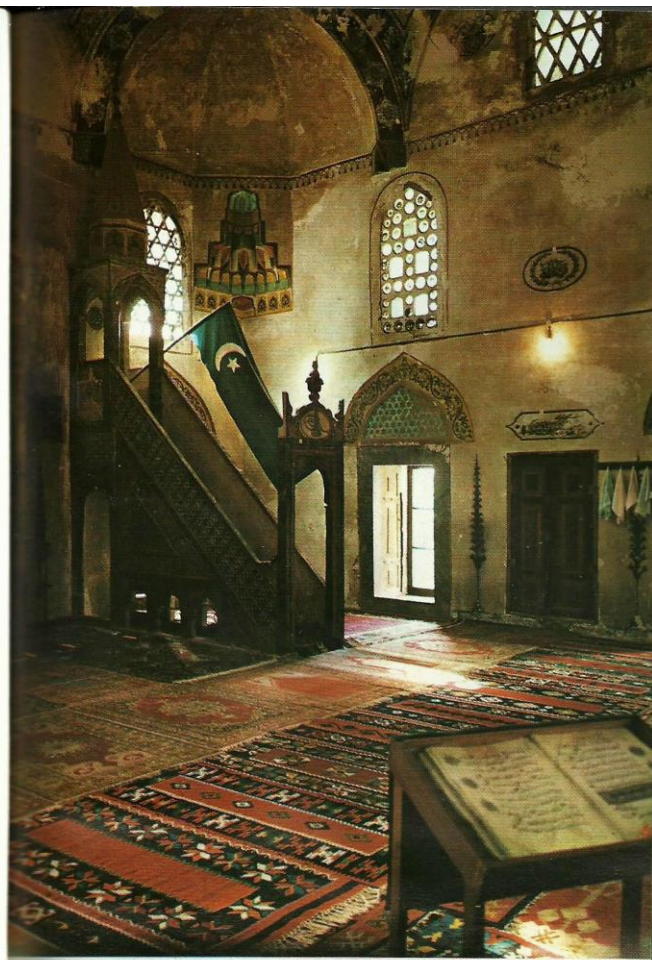
Ulica Kujundžilik





26

Karadžoz-begova džamija



Unutrašnjost Karadžoz-begove džamije

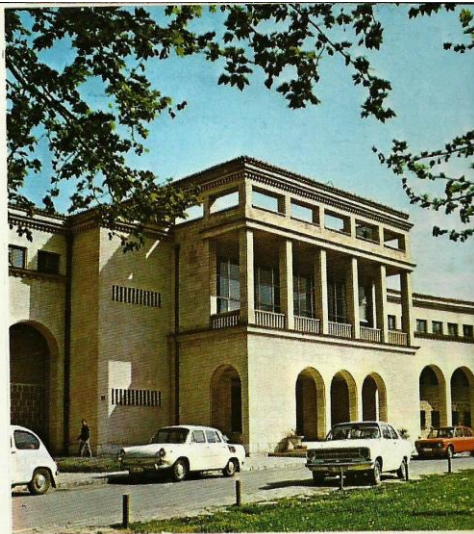
27



Ikona Bogorodice
iz stare
pravoslavne crkve



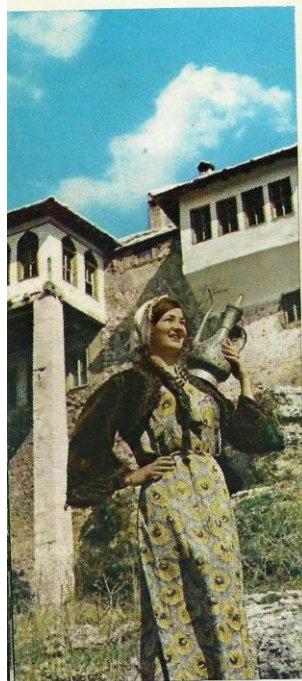
Pravoslavna crkva
— detalj



Dom kulture

Muzej grada — detalj





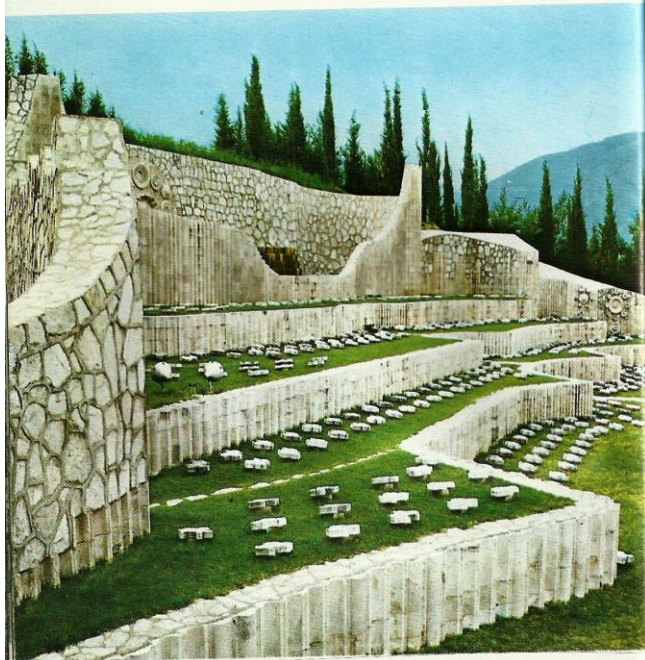
Muslimanska kuća



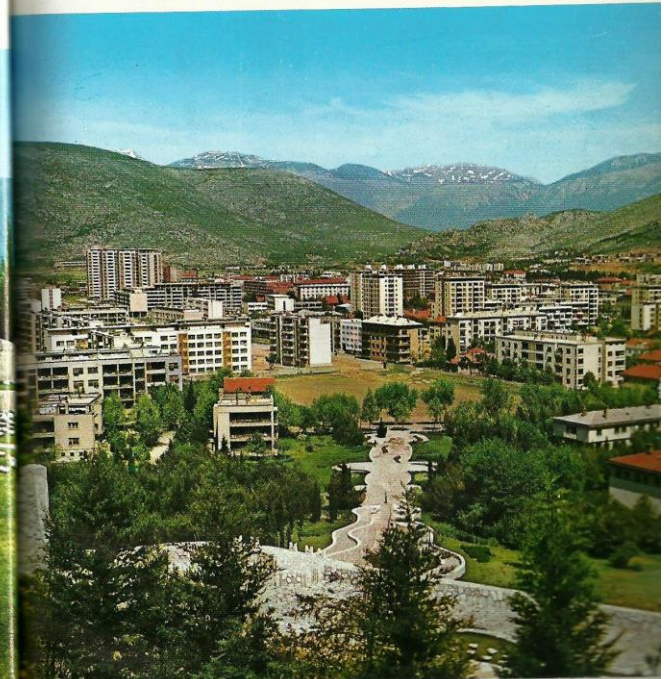
Unutrašnjost muslimanske kuće



Kriva Ćuprija



Partizansko Spomen-groblje

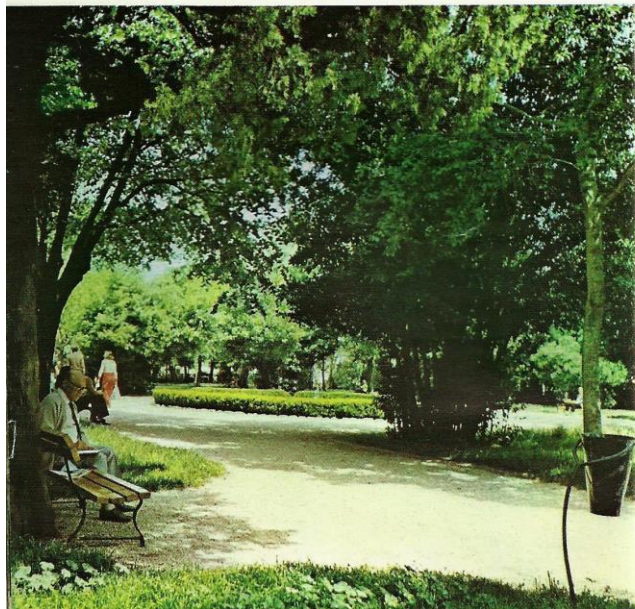


Panorama novog Mostara

Muslimanski nadgrobnici



Gradski park

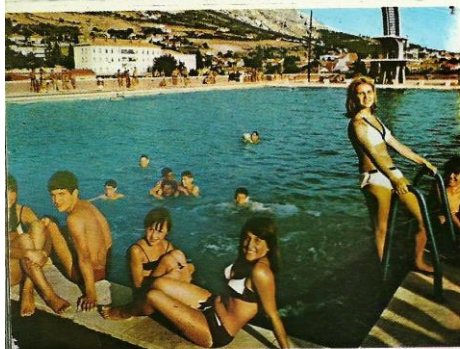


Novi dio grada





Kajak na Neretvi



Gradski
olimpijski bazen



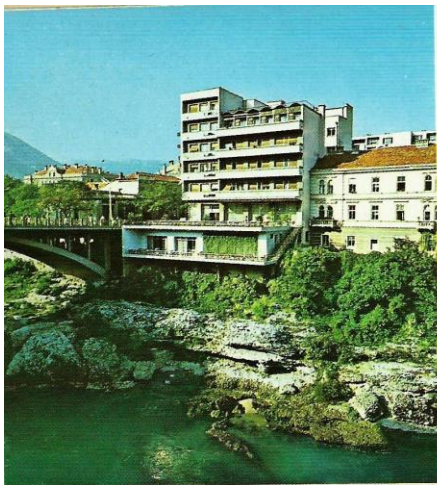
Staro gradsko
kupatilo



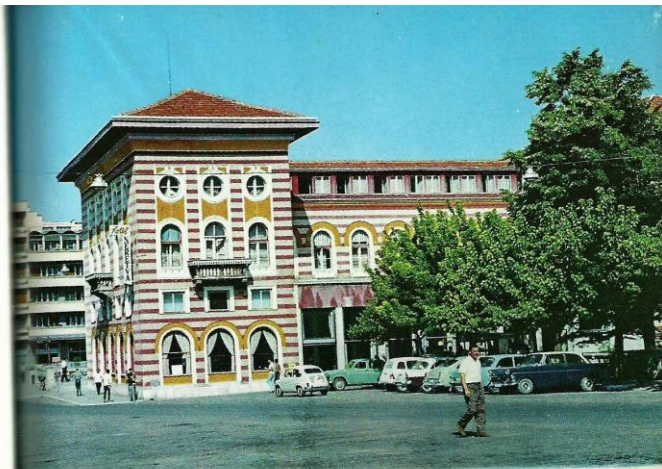
Robna kuća »Razvitak«

Robna kuća »Hit«





Hotel »Bristol«



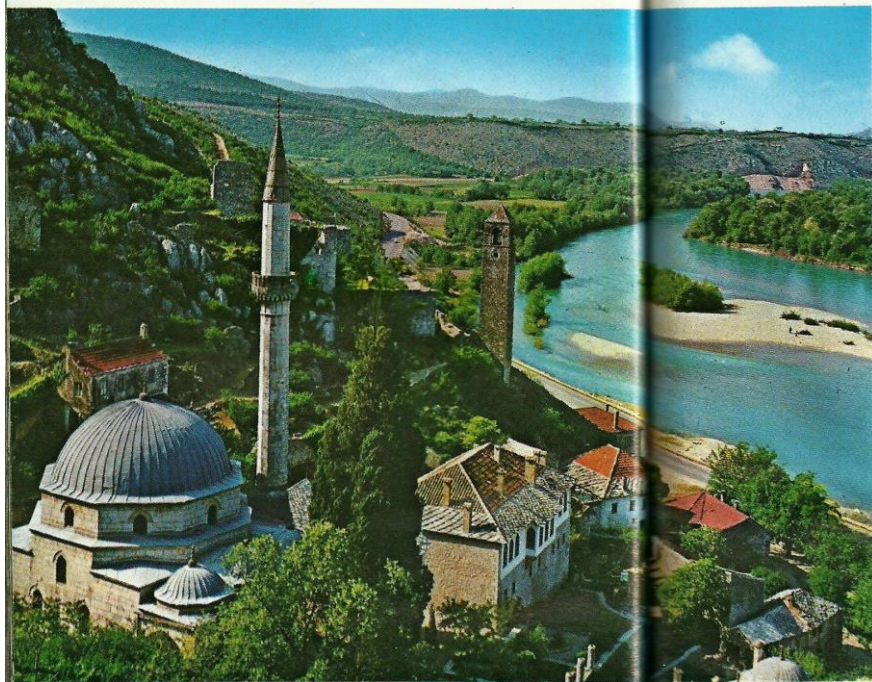
Hotel »Neretva«



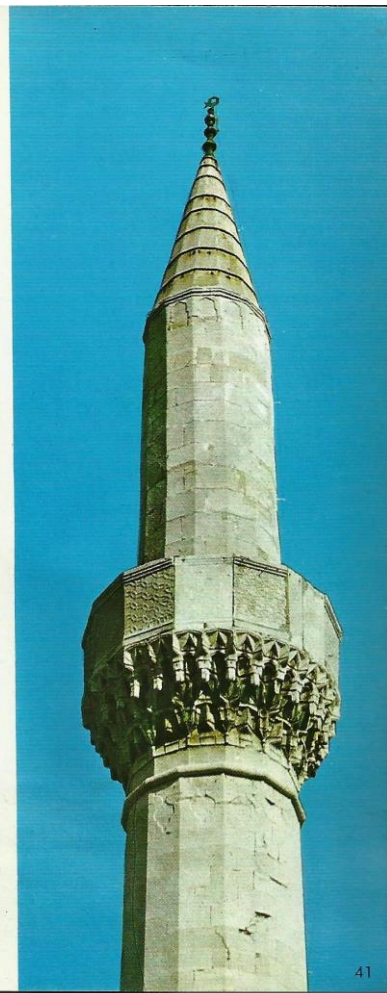
Hotel »Bristol«
— Restaurant

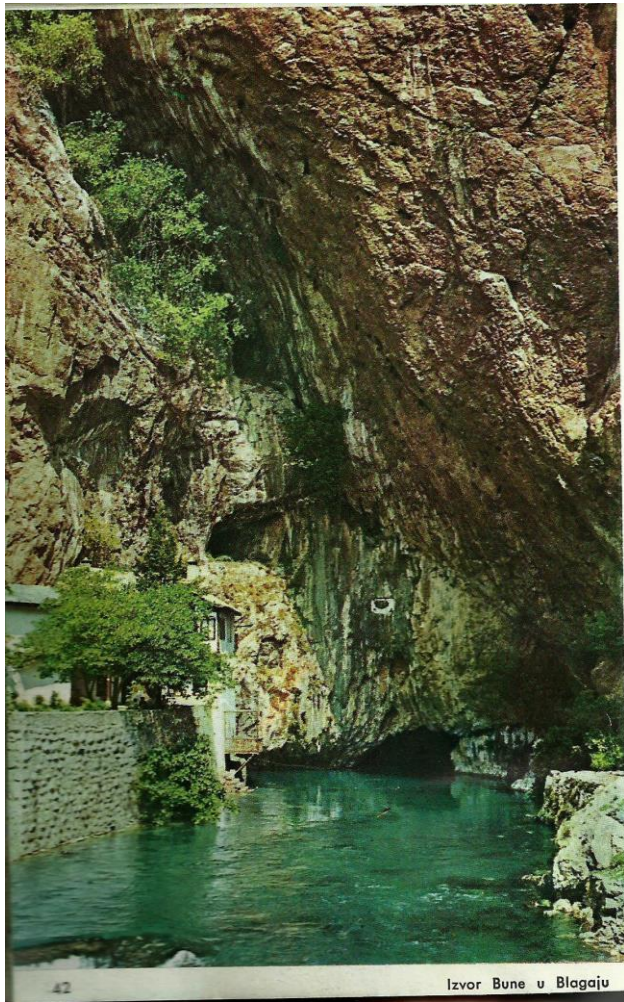


Hotel »Mostar«



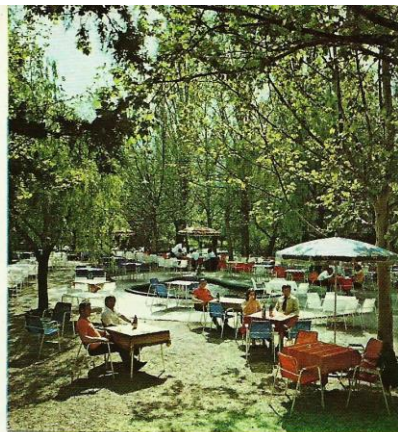
Kameni minaret



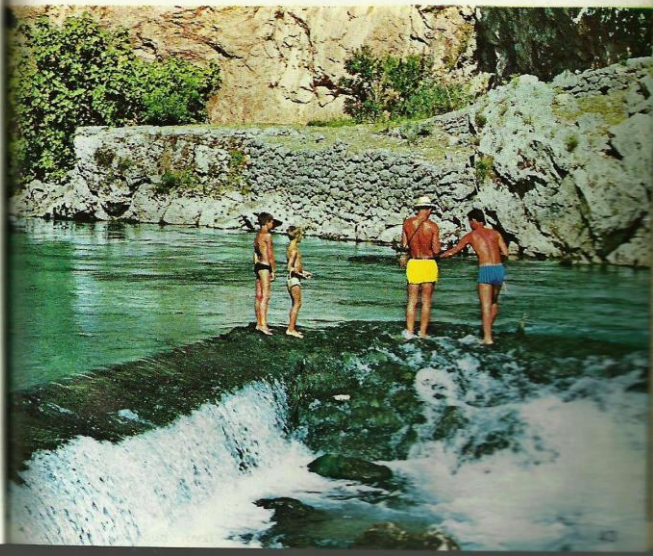


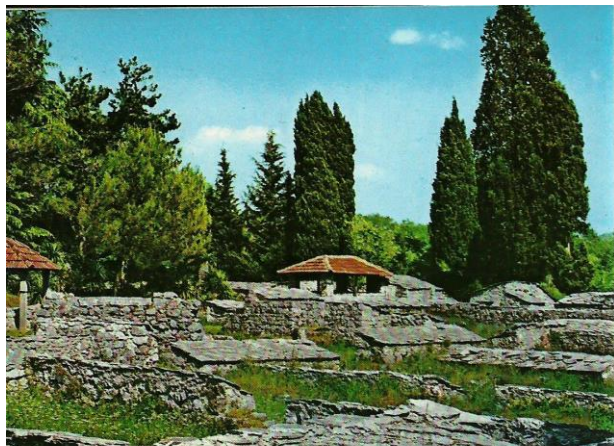
Izvor Bune u Blagaju

Hotel »Buna« — bašta

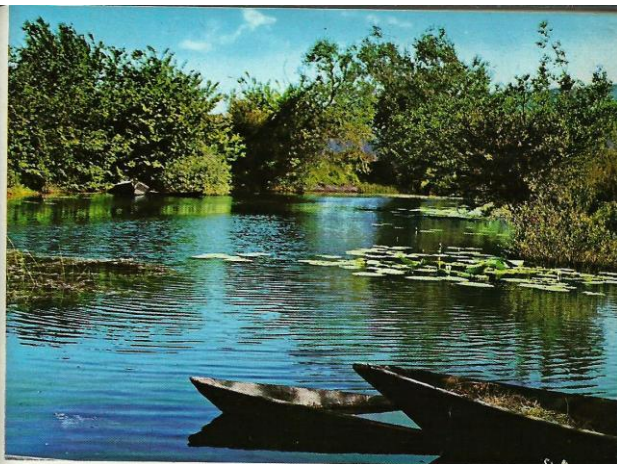


Ribolovci na Buni

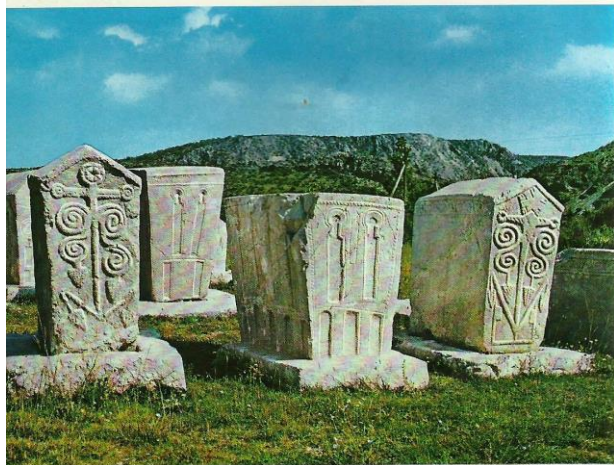




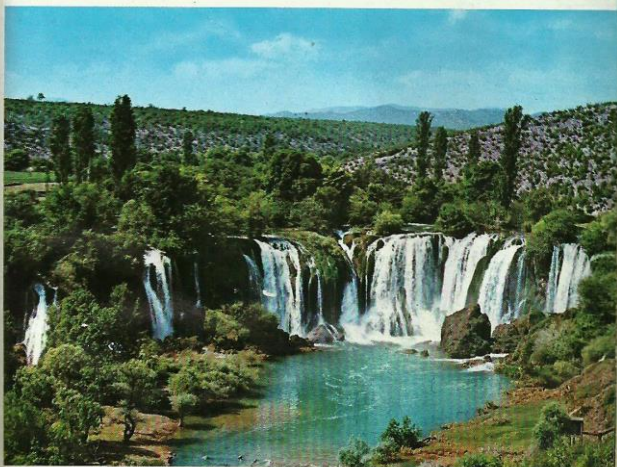
Mogorjelo



Hutovo Blato



Nekropola Radimlja kod Stoca



Vodopad Kravica

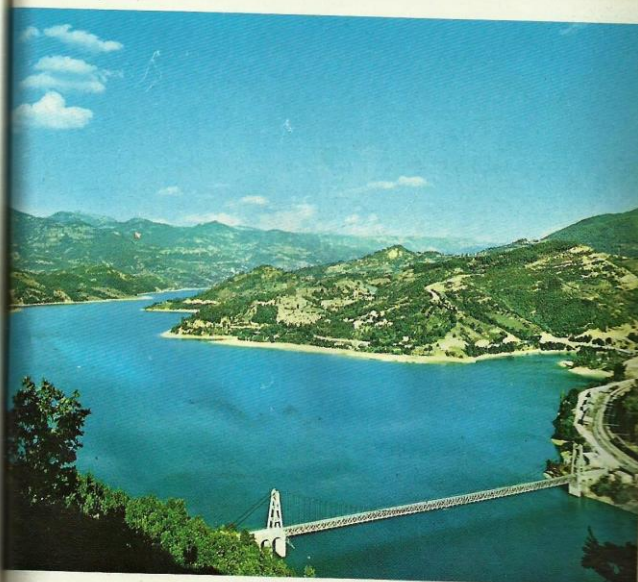
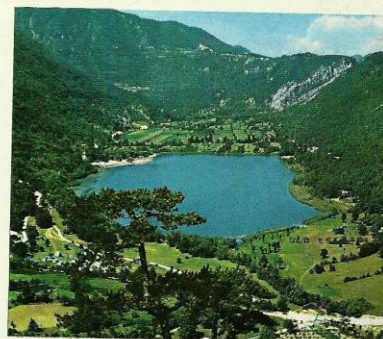


Plantaža cvijeća »Hepok«



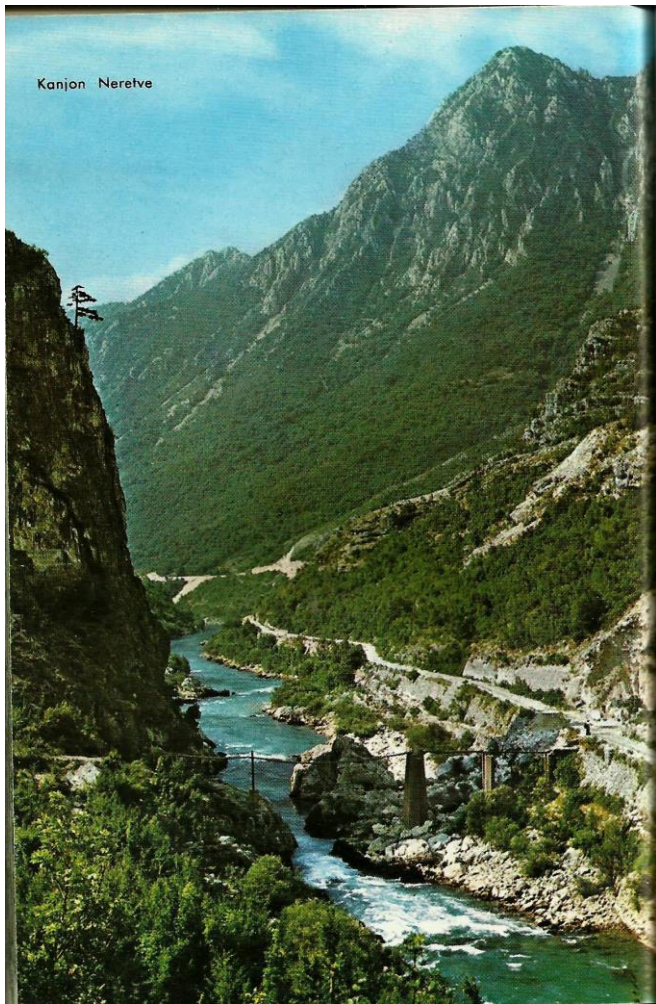
Berba žilavke kod Mostara

Boračko jezero



Jablaničko jezero

Kanjon Neretve



podnoseći sve tegobe rata sačekali slobodu. No mir nije donio i mnogo bolji život Mostarcima. Produbljuju se jazovi socijalnih razlika među stanovništvom. Povećava se broj siromašnih i obespravljenih. Oni traže puteve do svojih prava, do života koji bi bio dostojniji čovjeka. U periodu između dva rata stvaraju se kulturno-umjetnička društva, osnovana na čisto vjerskoj, odnosno nacionalnoj osnovi. Godine 1926. mostarski radnici formiraju svoje Radničko kulturno-umjetničko društvo »Abrašević«, koje je davalo ton duhovnom životu grada. Ono živi i danas čuvajući tradicije radničkog društva i postiže zapažene uspjehe. Taj period nije donio ništa značajnijeg u materijalnom razvoju grada. Uostalom, ostao je još svjež u sjećanju minuli rat, a na pomolu je bio novi svjetski rat.

Narodnooslobodilačka borba i poslijeratni privredni procvat

Drugi svjetski rat donio je Mostaru veliku materijalnu štetu i ogromne ljudske žrtve. Poznat po svojoj slobodoljubivosti Mostar je pohitao u borbu za slobodu. Njegovi stanovnici hrabro su gazili trnovitim putevima do slobode, podnoseći najveće žrtve, gubeći najbolje sinove. Grad im se odužio, ako im se uopšte može odužiti. Oni danas počivaju sakupljeni sa raznih bojišta na Partizanskom groblju — remek djelu savremene arhitekture, čiji je tvorac Bogdan Bogdanović dobio visoka priznanja za svoje djelo.

Mostar je u poslijeratnoj izgradnji narastao i u širinu i u visinu, a stanovništvo mu se povećalo više nego za tri puta. Grad je sačuvao sve značajno iz prošlosti. Novo vrijeme dalo mu je i nova obilježja. Grad je preporođen. Industrija, poljoprivreda i trgovina veoma su se razvile i modernizovale.

U Mostaru ima velik broj osnovnih, srednjih i viših škola i tri fakulteta: mašinski, pravni i ekonomski. Uskoro će dobiti i četvrti — poljoprivredni.

Danas u gradu djeluje Narodno pozorište, Simfonijski orkestar, Narodna biblioteka, Radio-stanica, Arhiv, Muzej, Dom kulture, Muzej Alekse Šantića, nedjeljni list »Sloboda« i drugo.

ZNAMENITI LJUDI MOSTARA

Mostar je tokom svoje prošlosti, a osobito u XI i XVII vijeku dao velik broj znamenitih ljudi i stvaralaca koji su ostali poznati i do našeg vremena.

Alidede je u tursko vrijeme bio poznat istoričar i filozof, pa pjesnik Hasan-efendija zvani Zijai (Svijetli) i naročito Derviš-paša, veliki pjesnik, miljenik sultana Murata III. Sačuvana je njegova pjesma ispjevana u slavu Mostara za koji kaže: »On je druga Sirija na svijetu«, a most i njegov luk upoređuje sa dugom: »Pričinja se poput duge šarne«.

Od pjesnika još valja spomenuti Huseina Catrnju i Ahmeda Ruždija. Čuveni predavač bio je Mustafa Ejubović. Šeh-jujo je ostavio za sobom više djela iz oblasti prava, teologije i retorike. Bilo je još manje ili više dobrih pjesnika, po kojima je Mostar tokom vjekova bio poznat. On je bio i ostao grad pjesnika i književnika, da bi u Coroviću, Đikiću i Šantiću dao svoje najveće predstavnike u literaturi. Valja reći da je i u naše vrijeme Mostar kolijevka velikog broja literarnih stvaralaca, tako da su pjesnici postali tradicija grada.

KULTURNO-ISTORIJSKI SPOMENICI

U Mostaru, gradu od kamena u kamenu, smještenom na obalama plahovite bistre rijeke Neretve nailazi se kao malo gdje na sačuvane tragove minulih vremena. Ovdje posebno impresionira bogatstvo i raznovrsnost spomenika iz osmanlijskog perioda, koji su tu dosegli svoj najveći domet. Tu se jednako susreće i kultura Zapada i sve to stvara jedinstven kontrast, kaleidoskop Orijenta, vizantijske, pseudo-maurske i zapadne civilizacije.

Najbolji izvor za proučavanje prošlosti Mostara predstavlja putopis Evlije Čelebije. Njegova interesovanja bila su veoma raznovrsna, a zapažanja oštroumna.

Ne samo da je dao detaljniji opis gradskih znamenitosti i običaja, već je iznio skoro sve ono što je karakteristično u životu jednog grada. On je opisao organizaciju gradske uprave. Mostar je tada imao 53 mahale (kvarta) i preko 3000 zgrada smještenih najvećim dijelom na lijevoj obali Neretve, dok su na desnoj bile većinom bašte. U čaršiji je bilo preko 350 dućana.

Evlija Čelebija je opisao Mostarce kao stasite, lijepo i gostoljubive ljude. Mostarska čaršija tada je bila čuvena po velikom broju poznatih zanatlija. Početak jedne i do danas sačuvane i često pjevane pjesme glasi:

»Lijepi li su mostarski dućani
u njima su ljepši bazerđani...«

(Erlangenski zbornik)

Stari most

(sagrađen 1566. god.) izdvaja se svojom ljepotom — elegancijom oblika i linija. U visokom luku presvodi je Neretvu, zbog čega je nazvan »okamenjeni polumjesec«. Građen je od kamena, sa mnogobrojnim stepenicama, poput poznatog venecijanskog mosta Rialto. To je najznačajniji spomenik osmanlijske materijalne kulture na Balkanu, vrhunac graditeljskog umijeća. Njegova je vrijednost tim veća ako se zna da je građen bez vezivnog materijala (betona, cementa i sl.). Iako raspon luka iznosi čak 30 m, a visina mosta, zavisno od vodostaja vode, iznosi oko 20 m. Gradilo ga je neimar Hajrudin, učenik poznatog graditelja Sinana. Posebnu draž mostu daje orijentalni ambijent, u čijem se središtu most nalazi.

Sa obje strane Starog mosta nalaze se kule Tara i Helebija, koje su ga vjekovima budno čuvale i sačuvale do naših dana. Do danas su sačuvani i dijelovi gradskih zidina sa puškarnicama.

Kula Helebija

(XVII vijek) dominira u starom dijelu grada. U kuli je bila smještena posada, a u prizemlju je bila tamnica. Izgrađena je u cilju odbrane grada od napada sa zapada.

Kula Tara

(XVII vijek) sagrađena je na lijevoj obali Neretve. Zidovi su joj veoma debeli, bez ikakvih otvora. Služila je kao skladište baruta.

Kula Herceguša

(XV vijek) izgrađena je neposredno uz kulu Taru na lijevoj obali Neretve. Služila je u odbrambene svrhe, a i za čuvanje nekadašnjeg visećeg drvenog mosta. Izgrađena je za vrijeme Hercega Stjepana, gospodara Hercegovine, po kome je i dobila ime.

Sahat-kula

Nalazi se kod nove pravoslavne crkve, ulica Konak. O njoj ima malo podataka. Jedino se zna da se dobrotvorka zvala Kaduna Fatima.

Kriva ćuprija na Radobolji

Nalazi se na desnoj obali Neretve, u neposrednoj blizini Starog mosta. Izgrađena je prije 1558. godine. Pretpostavlja se da je građena kao prototip za izgradnju Starog mosta, a podigao ju je Čejvan Čehaja u neposrednoj blizini Starog mosta.

Čejvan-Čehajina džamija

(1552. god.) Nalazi se na lijevoj obali Neretve, u neposrednoj blizini Starog mosta. Najstarija je džamija u gradu. S obzirom na njene temelje kvadratnog oblika i munaru na lijevoj strani, pretpostavlja se da je to nekada bila crkva. Neposredno uz džamiju nalazi se muzej Hercegovine sa veoma vrijednim dokumentima i predmetima iz narodnooslobodilačkog pokreta.

Karadozbegova džamija

(1557. god.) Nalazi se u ulici Braće Fejića. Ima veoma visoku kupolu i takođe veoma visoku, elegantnih vitkih linija, munaru. To je najveća i ujedno najljepša džamija u Hercegovini. Neposredno uz džamiju nalazi se medresa (vjerska škola), a u dvorištu džamije veoma je lijep šadrvan.

Koski Mehmed-pašina džamija

(1617. god.) Nalazi se u blizini Starog mosta. Izdvaja se po svojoj masivnosti i lokaciji (na samim hridinama rijeke Neretve). Sa ove munare pruža se najljepši pogled na panoramu grada. Ispred džamije nalazi se zanimljivo turbe sa sarkofagom, kao i dva isto tako interesantna nišana iz XVIII vijeka.

Kujundžiluk — Stara čaršija

Nalazi se u neposrednoj blizini Starog mosta. Sa ćepencima, magazama, zanatskim radionicama, kulama i džamijama ambijent je potpuno sačuvan od uticaja novog. Sačuvavši svoju prvobitnu arhitekturu neki od tih objekata veoma su uspješno adaptirani u ugostiteljske objekte, a po svojim enterijerima predstavljaju svojevrsnu atrakciju. Tu je i »Labirint-bar«, koji nudi gostima orijentalne specijalitete.

Bišćevića kuća

(1635. god.) Nalazi se u Bišćevića sokaku. Najatraktivniji je primjerak stambene arhitekture iz vremena Turaka. I eksterijer i enterijer bogati su interesantnim dekorativnim motivima. Istureni čošak sa smjelo postavljenim stupovima najzanimljiviji je detalj. U njoj je smještena privatna etnografska zbirka iz osmanlijskog perioda.

Čorovića kuća

(1874. god.) Maršala Tita 180. Građena je masivno, od kamena, po dalmatinskom uzoru. U ovoj kući živio je pisac Svetozar Čorović, a svoje posljednje godine u njoj je proveo i pjesnik Aleksa Šantić (1868. god. — 1924. god.), jedan od najvećih jugoslovenskih pjesnika. U zgradi se nalazi Šantićeva spomen-soba, sa njegovim rukopisima i bibliotekom.

Stara pravoslavna crkva

(1833. god.) Nalazi se u neposrednoj blizini nove pravoslavne crkve. Jednim svojim dijelom nalazi se pod zemljom. U crkvi postoji vrlo vrijedna zbirka ikona domaćih majstora i umjetnika srpske, ruske i italokritske škole.

Nova pravoslavna crkva

(1873. god.) Nalazi se na istočnim padinama grada. Najveća je i najljepša pravoslavna crkva u Bosni i Hercegovini. Za njezinu je izgradnju odredio mjesto i dao prilog sultan Abdul Aziz udovoljivši molbi mostarskih pravoslavaca. Izgradnja je trajala 10 godina.

Rimokatolička crkva

(1866. god.) Nalazi se u ulici Matije Gupca. Sagrađena je u obliku bazilike. Uz crkvu se nalazi franjevački manastir sa bibliotekom mostarskih izdanja i zbirkom orijentalnih rukopisa.

Spomenik pjesniku Osmanu Đikiću

(1936. god.) Nalazi se u ulici Braće Fejića, nasuprot Karađozbegovoj džamiji. Spomenik ima veoma lijepu kupolu, a djelo je arhitekta Aleksandra Deroka.

Partizansko Spomen-groblje

(1965. god.) Nalazi se u ulici Matije Gupca b.b. Jedan je od najljepših spomenika te vrste u zemlji. Izgrađen je u simbolima, koji impresivno govore o životnom putu palih boraca u slavnj narodnooslobodilačkoj borbi. Na taj se način Mostar, koji je inače dao ogroman doprinos narodnooslobodilačkoj borbi, dostojno odužio svojim najboljim sinovima postavivši im spomenik što svojom ljepotom, izražajnošću i položajem na kojem se nalazi ostavlja nezaboravan utisak.

SAOBRAĆAJ

Mostar ima dobre i brze veze. Modernom električnom željeznicom povezan je sa morem, a preko sjevera zemlje i sa Evropom. Paralelno sa željezničkom prugom ide i savremeni asfaltni put, a nedavno je otvoren i moderni aerodrom, tako da je Mostar u turističkom smislu veoma pristupačan.

TURISTIČKE INFORMACIJE

Turističke agencije

»Putnik« — Trg Republike 3, tel. 21-596 i 21-429

HUP »Neretva« — Poslovnica »Turist«, Lacina 4 (Zgrada Hotela »Neretva«) tel. 24-675

Potkujundžiluk 2, tel. 22-690, Telex JU HUP MO 46 136

»Unis-turist«, Maršala Tita 83, tel. 21-319

Turist-biro ŽTP — Sarajevo, Moše Pijade 14, tel. 23-659

Hoteli

»Bristol« — (B kategorija) tel. 21-921

»Neretva« — (B kategorija) tel. 21-330

»Mostar« — (B kategorija) tel. 21-941

»Hercegovina« — (D kategorija) tel. 21-311

»Buna« — (D kategorija) tel. 71-201

Depandans hotela »Buna« tel. 71-208

Auto-kamp — Buna (II kategorija) tel. 71-201

Privatni smještaj — organizira »PUTNIK« i Poslovnica »TURIST-HUP »NERETVA«.

Robne kuće

»Razvitak« — Maršala Tita b.b. u blizini hotel »Neretva«

»Hit« — Trg Bratstva i jedinstva b.b.

Važniji telefoni

Stanica milicije 92
Stanica za hitnu pomoć 94
Autobuska stanica 21-625
Željeznička stanica 24-082
Bolnica 21-221
JAT 21-061

OKOLICA MOSTARA

U okoliču Mostara nalazi se veći broj izletničkih mjesta sa nedirnutom prirodnom ljepotom koje pružaju ne samo izvanredne mogućnosti za odmor nego i mnoštvo vrijednih kulturno-istorijskih spomenika. Mnogobrojni restorani pod vedrim nebom nude gostima nadaleko čuvene mostarske specijalitete: ribu pastrmku i vina žilavku i blatinu.

Blagaj

Blagaj (12 km južno od Mostara) sagrađen je na ostacima rimskog naselja Bone. Prvi put se spominje u spisu cara Konstantina Porfirogeneta oko 950. godine. Svoj puni procvat Blagaj doživljava za vrijeme vladavine Hercega-Stjepana, po kome Hercegovina i dobiva svoje ime.

Tvrđava Herceg-Stjepana sa svojim debelim zidovima, još uvijek dobro očuvana, kao vječiti svjedok nekadašnje slave ponosno stoji iznad vrela Bune. Legenda govori da je sin Herceg Stjepana, Vladislav, u znak revolta što mu je otac, pored njegove majke, doveo lijepu Fjorentinku na dvor, prišao osvajačima Turcima pod imenom Ahmed Hercegović i stekao veliku slavu na bojištima Sirije i Egipta.

Na samom izvoru rijeke Bune nalazi se tekija (manastir). Tekija djeluje veoma impresivno sa ogromnom kamenom gromadom koja se nadnijela nad nju, tako da na krov tekije nikada ne pada kiša. Barokni luk u tekiji koji ukrašava musafirhanu

(gostinsku sobu) nedvosmisleno govori o uticaju susjedne Dalmacije.

U Blagaju je veoma vrijedno pogledati Velagića i Kolakovića kuće, koje spadaju u najljepše primjerke stambene arhitekture izgrađene na Balkanu za vrijeme Turaka.

Sam izvor rijeke Bune svojevrsan je fenomen. To je kraški izvor, gdje u jednom sekundu izvire 36 kubika vode, što ga svrstava među najjače izvore u Evropi.

No, potpuno zadovoljstvo doživjećete ako nakon razgledanja znamenitosti Blagaja svratite u Riblji restoran. Tu, kao rijetko gdje, tokom cijelog dana možete dobiti svježju pastrmku, a i ostale vrste riječnih riba. Restoran sa haštom nalazi se na malom riječnom ostrvu ispod visokih planinskih gromada.

Buna

Svega 12 km južno od Mostara, na magistralnom putu nalazi se mjesto Buna. U HOTELU — MOTELU — AUTOKAMPU može se naći mir, udoban smještaj, raznovrsna, bogata i jeftina kuhinja, a sve to u lijepom prirodnom ambijentu. Tu je priroda bogato dala ono čime je Hercegovina siromašna: vodu. Tu su tri rijeke: Neretva, Buna i Bunica. Zato, ako se može govoriti o poluostrvu na kopnu, onda je ono tu.

U dubokom zelenilu, uz samu rijeku Bunu, nalazi se jedan od najljepših auto-kampova, a u njegovoj blizini (nepun kilometar) izgrađen je gradski rekreacioni centar sa bazenima za kupanje i sportskim terenima sa odgovarajućim pratećim objektima.

Počitelj

Najatraktivniji i veoma značajan grad iz srednjeg vijeka u dolini Neretve je Počitelj. Najvjerovatnije je da je Počitelj počeo graditi Stjepan II Kotromanić. Počitelj su zauzeli Turci pod jesen 1471. godine ostavši tu, sa kratkim prekidima, do 1878. godine. Kao jedna od najzapadnijih tačaka u Turskoj imperiji Počitelj dobija izuzetno važan strateški značaj. Međutim, pored jakih utvrđenja Turci su izgradili džamiju, sahat-kulu, medresu (vjeršku školu), hamam i karakteristične, veoma originalne i lijepe primjerke stambene arhitekture.

Poseban čar Počitelju daje njegova amfiteatarska pozicija. On je toliko lijep da gledan sa Neretve izgleda kao uspjele pozorišne kulise.

Medresa i han sa hamamom su veoma uspješno adaptirani u atraktivne ugostiteljske objekte.

Pažnju posjetilaca privlači i kolonija slikara.

U cjelini uzevši, Počitelj je danas veoma uspio grad muzej, koji sa mnogo razumijevanja za očuvanje starog dobija konture moderne urbane cjeline, gdje turistički objekti predstavljaju glavni sadržaj.

Radimlja

Radimlja je najbogatija nekropola stećaka (nadgrobnih spomenika). Gledajući stećke čovjek ostaje duboko zamišljen i zadivljen. Jer stećci predstavljaju rijetke, ako ne i jedine spomenike te vrste. Ujedno su i jedini ostaci naše autohtone kulture. Sve ostalo je u najmanju ruku uticaj Istoka, Zapada ili Orijenta. Skromni su ti spomenici. Nisu to grandiozna zdanja, jer njihovim stvaraočima nije bio cilj da grandioznošću zdanja pokažu čovjeku koliko je malen. Nije na odmet napomenuti da se stećci pojavljuju na području starih Ilira, dok ih na području Panonaca nema. Pojava stećaka izazvala je velik interes naučnog svijeta, a i turista. Oni su zaista jedinstven primjer nadgrobnih spomenika u svijetu; naročito njihova ornamentika, simbolika i mnogobrojni natpisi na srpskohrvatskom jeziku.

Mogorjelo

Od mnogobrojnih ostataka rimske kulture na ovom području najcjelovitiju sliku daje Mogorjelo 35 km od Mostara.

To su prije ostaci rimskog kastruma negoli vile rustike. Okolina je bila gusto naseljena Rimljanima i romaniziranim starosjedocima ilirskih Darsa i drugih.

Mogorjelo je bilo centar kršćanstva u kasno-rimsko doba sa ostacima dviju crkava, od kojih je jedna sigurno nosila ime sv. Mohorija, pa se i lokalitet po običaju prozvao po svetitelju Mohoriju.

U dolini donjeg toka rijeke Neretve postoje ostaci znamenitih rimskih objekata (vile i kastrumi, ceste sa miljokazima, pisani latinski spomenici) koji se i danas mogu vidjeti manje ili više sačuvani.

Kanjon Neretve

Kanjon Neretve 10 km od Mostara jedan je od najljepših u Evropi. Duboko usječen između masiva Prenja i Čvrsnice ostavlja nezaboravan utisak. Na relativno malom prostoru mogu se uočiti takoreći sve geološke formacije.

Posebnu draž predstavlja velik broj izvora, rječica i slapova u samom kanjonu. Zato ne treba propustiti priliku da se zaustavi na jednom od specijalno uređenih vidikovaca i uživa u tom bogatom poklonu prirode.

Ruište

Ruište, 26 km od Mostara na obroncima Prenja, 1100 m nadmorske visine, idealno je za svakoga ko želi da se uvjeri da za 30 minuta vožnje automobilom može meditarnsku klimu i vegetaciju zamijeniti planinskim. Tu su i idealni tereni za zimske sportove i lov.

SADRŽAJ

| | |
|---|----|
| KLIMA I GEOGRAFSKI POLOŽAJ | 8 |
| LOV I RIBOLOV | 9 |
| ISTORIJA MOSTARA | 10 |
| ZNAMENITI LJUDI MOSTARA | 50 |
| KULTURNO-ISTORIJSKI SPOMENICI | 50 |
| SAOBRAĆAJ | 55 |
| TURISTIČKE INFORMACIJE | 55 |
| OKOLICA MOSTARA | 56 |
| Blagaj | 56 |
| Buna | 57 |
| Počitelj | 57 |
| Radimlja | 58 |
| Mogorjelo | 58 |
| Kanjon Neretve | 59 |
| Ruište | 59 |

Legenda: 1. Stari most; 2. Karadoz-begova džamija; 3. Koski Mehmed-pašina džamija; 4. Turist-biro — informacije; 5. Partizansko spomen-groblje; 6. Dom kulture; 7. Gradski stadion; 8. Stadion »Kantarevac«; 9. Olimpijski bazen; 10. Autobusni i željeznički kolodvor; 11. Hotel »Neretva«; 12. Hotel »Bristol«; 13. Hotel »Mostar«; 14. Robna kuća; 15. Glavna pošta — PTT; 16. Muzej Hercegovine; 17. Narodno pozorište.

Prema mišljenju Republ. sekret. za prosvj., kult. i fiz. kult. SRH br. 915/1-1973. od 21. II 73. ova se knjiga smatra proizvodom iz člana 36. stav 1. točka 7. Zakona o oporezivanju proizvoda i usluga i na nju se ne plaća porez na promet.

Tisak: Željeznička tiskara, Zagreb,